

עבודת סיום- דר אלה קנר

התופעה שבחרתי לעסוק בה בעזרת המושגים של לקלאו ומוף הן הקבוצה הקרויה "נשות הכותל". נשות הכותל כקבוצה פועלות 25 שנה אך הן פרצו לתודעת הציבור בישראל בין היתר בעקבות גל מעצרים.¹ "בכל מקום שקיים כוח קיימת גם התקוממות" בעקבות פוקו יטענו לקלאו ומוף שרק בתנאים מסוימים ובצורות מסוימות יכלה לקום תנועת נשות הכותל התובעת שוויון. נשות הכותל נאבקות להכרה בזכותן להתפלל יחד כנשים בקול ובשירה, כשהן עטופות בטלית ותפילין – לנוהגות כך – ולאפשר הכנסת ספר תורה לרחבת הנשים על מנת לקיים קריאה בתורה בראשי חודשים ובכלל. נשות הכותל רואות חשיבות רבה בקידום זכויותיהן של נשים בכלל, ושל נשים דתיות בפרט במדינת ישראל.²

נשות הכותל כתנועה שהציבוריות הישראלית החלה להתייחס אליה יכלה לצמוח רק מרגע שהשיח על שוויון היה זמין לצורך היבור הצורות השונות של התנגדות לאי שוויון. במקרה של נשות הכותל אני יכולה להביא לדוגמא את בג"ץ אליס מילר³. בג"ץ זה קבע את תאריך קבלת נשים למקצועות קרביים בצבא באמצעות השימוש שעשה בשיח הדמוקרטי, שהותק בדרך זו משדה השוויון הצבאי לשדה השוויון בין המינים בפרקטיקות הדתיות. (ראויה לציון העובדה שבשני המקרים מדובר באותה המנכ"לית שהשתמשה באותו אופן היבור בארגונים שונים)⁴.

¹ גל המעצרים היה בגין: התעטפות בטלית, תפילה בקול רם, נשיאת ספר תורה. ברוב המקרים לאשמה נוסף סעיף של הפרת הסדר הציבורי.

² אתר נשות הכותל

³ בג"ץ 4541/94 אליס מילר נגד שר הביטחון ואחרים, שניתן בשנת 1995 וידוע בקיצור כבג"ץ אליס מילר, הוא עתירה שהוגשה לבג"ץ על ידי אליס מילר בסיוע האגודה לזכויות האזרח ושדולת הנשים, ובעקבותיה, הורה בג"ץ לצה"ל להשוות את זכויותיהן של נשים לאלו של גברים. בג"ץ זה הוא אחד מפסקי הדין החשובים והתקדימיים באמירתו החוקית והערכית לגבי האיסור על אפליית נשים בחברה הישראלית. חשיבותה של פסיקת בג"ץ זו היא בדיון החוקתי בדבר מהות הזכות לכבוד והזכות לשוויון הכלולות בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

⁴ לסלי זקס שימשה מנכ"לית בשדולת הנשים שהובילה את מאבקה של אליס מילר וכיום היא מכהנת כמנכ"לית "נשות הכותל".

"פרקטיקה של היבור מבוססת על בניית **נקודות צומת** המקבעות חלקית את המשמעות, והאופי החלקי של הקיבוע הזה הוא תולדה של הפתיחות של החברתי, שהיא מצדה תוצאה של ההצפה המתמדת של כל שיח באינסופיות של שדה השיחיות".⁵ נקודת הצומת היא השוויון בפרקטיקות דתיות והיא נמצאת בתוך השיח הכללי על שוויון זכויות. היא מקבעת חלקית את המשמעות של השוויון. מאבקן של נשות הכותל נכלל "במאבקים נקודתיים נגד כל צורת דיכוי של בניית הבדלי מין"⁶ וזה נעשה הן ברמת החוק⁷ והן ברמה הפרקטית של התפילה החודשית בטלית ותפילין ובקול ברחבת הכותל. וכזאת היא חלק מההכחשה שקיים מנגנון אחד לדיכוי נשים או שקיימת סיבה אחת ויחידה לכפיפות האישה. אבל התביעות של נשות הכותל אינן יכולות להיות מוצגות כתביעות נגטיביות החותרות תחת האורתודוקסיה, הן מוצגות כתביעות שיש להם זיקה לפרויקט של שוויון זכויות במדינת ישראל.⁸

"לשכנע סוכנים באינטרסים ההיסטוריים שלהם זאת פשוט מאד **פרקטיקה מהברת הבונה** שיח שבו התביעות הקונקרטיות של הקבוצה נתפסות כצעדים לקראת .." ומכאן ניתן לאמר " יחס ההיבור איננו יחס של כורח".⁹ תומכי נשות הכותל בארצות הברית יכולים להיות כאלה שפרקטיקת התפילה כלל לא מעניינת אותן/ם, והן/ם יכלו להשתתף גם בפרקטיקות אחרות ואפילו מנוגדות. וכן שהאינטרסים שלהם אחרים (למשל שהרפורמים כתנועה לא מקבלים יחס שוויוני בישראל), או תומכות חדשות בית האופנה קום-איל-פו¹⁰ שמעצבותיו בחרו בקבוצת נשות הכותל כמושא השראה לקולקציית חורף 2013-2014. ההצטרפות של קבוצה זו לראש חודש גם היא נבעה מכך שבנקודת הזמן הזו התביעה הקונקרטית של נשות הכותל להתפלל בטלית ותפילין בקול ולקרוא בתורה נתפסים אצלם (רפורמים, קום-איל-פו) כצעדים לקראת

⁵ עמוד 147.

⁶ עמוד 150

⁷ פסקי הדין העיקריים: [החלטת השופטת שרון לארי בבלי בעניין נשות הכותל 11.4.13 ראש חודש אייר](#)

* [החלטת השופט משה סובל בית משפט במחוזי 24.4.13](#)

⁸ עמוד 211

⁹ עמוד 153

¹⁰ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4443506,00.html>

שוויון כולל. והן אומרות: "אנחנו לא שותפות לתפיסתן של נשות הכותל, לפיה הן "משחררות את הכותל כפי ששחררו אותו הצנחנים ב-1967", מפני שאנחנו מאמינות שמזרח ירושלים היא שטח כבוש. אנחנו בעד חופש ושוויון לכל, כולל חופש דת ופולחן, ובמקרה הזה רואות בכותל סמל לשוויון מגדרי לנשים דתיות בכל תחומי חייהן".¹¹

"השיח העוסק ב"אינטרסים היסטוריים" מסייע להגמוניזציה של תביעות מסוימות". השיח של נשות הכותל בנוסף להיותו שיח על זכויות הוא שיח על אינטרסים היסטוריים. אחת הטענות היא שראש חודש היה חגן של נשים מקדמת דנא ומדובר כאן על חידוש מנהג נשים יהודיות.¹² דוגמא נוספת לשיח העוסק ב"אינטרס היסטורי" ומסייע להגמוניזציה של תביעות נשות הכותל קשור לצנחנים שהשתתפו במלחמת ששת הימים שלטענתם מתגייסים "לקרב המודרני על שחרור הכותל", והשתתפו בתפילת "נשות הכותל". לדבריהם: "שחררנו את הכותל לכל עם היהודי, אך עד היום אין הוא חופשי".

נקודה נוספת עוסקת באנטגוניזם. "אנטגוניזם איננו יחס אובייקטיבי" קובעים לקלאו ומוף. הם האי אפשרות של החברה לכונן את עצמה בשלמות.¹³ חברה איננה מצליחה להיות חברה באופן מושלם, מפני שגבולותיה חודרים אל כל דבר בה, ומונעים ממנה להיות מכוננת כמציאות אובייקטיבית". גם ארגון כנשות הכותל הכולל הנהלת נשים משלושת זרמי היהדות אינו יכול לכונן את עצמו בשלמות. עצם המבנה מכיל את אפשרות הפירוק. גם במדינת ישראל ישנו ריבוי של מוקדי אנטגוניזם שמאפשר בין היתר את מאבקן של "נשות הכותל", אך כיוון שזהו מאבק שהוא מגדרי, פמיניסטי, פוליטי, דתי וכל מאבק כזה הוא חלק ממגוון של מאבקים נוספים הוא אינו מסוגל לייצר גיבוש של מה שיקראו לקלאו ומוף "עם" ולכן הם לא יחלקו את המרחב

11

<http://www.comme-il-faut.com/he/%D7%9E%D7%92%D7%96%D7%99%D7%9F/%D7%A0%D7%A9%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%9B%D7%95%D7%AA%D7%9C>

¹² "ראש חודש מותר בעשיית מלאכה והנשים שנוהגות שלא לעשות בו מלאכה הוא מנהג טוב" (שולחן ערוך, אורח חיים תיז, א)

¹³ עמודים 158-159

הפוליטי לשני שדות אנטגוניסטיים (כלומר לא יכנסו לשקילות זה עם זה).¹⁴ כיוון שמאבק נגד כפיפות אינו נתון באופן חד-משמעי אנחנו פוגשים פוליסמיה יאמרו לקאלו ומוף ולפיכך תהיה קיימת פלורליות של צורות שיחיות לבניית אנטגוניזם על סמך אופנים שונים של כפיפות נשים.¹⁵ במקרה של נשות הכותל כפיפות לרב הכותל. אבל לא היינו יכולים לדעת מה יהיו צורות ההיבור של האנטגוניזם כיון שהם תוצאה של מאבק על ההגמוניה. צורת המאבק של נשות הכותל עוברות דרך פעילות אוטונומית של הארגון, חלקן דרך מערכות של בריתות (התנועה הרפורמית, התנועה הקונסרבטיבית בישראל ובעולם, הצנחנים, קום-איל-פו) וחלקן דרך בניית מערכות של שקילות בין התכנים של תנועות שונות ("חרדים", נשים למען הכותל,¹⁶ ולעיתים אף "קולך"¹⁷). כל אלה גם יחד לא נוטים להתמזג בינם לבין עצמם.¹⁸

"אם כל התכונות הנבדלות של אובייקט נעשות שקולות, אי אפשר לבטא שום דבר חיובי ביחס לאובייקט הזה. מכאן רק משתמע שבאמצעות השקילות מתבטא משהו שהאובייקט איננו."¹⁹ בעזרת הגברים בכותל המערבי ניתן לראות את "נוכחותו של הכוח השליט" (החרדים) במגוון תכנים: הבדלי לבוש, מנהג, ולעיתים אף שפה, גובה וטון דיבור. כיוון שכל אחד מן התכנים האלה שקול לאחרים, במובן הבידול המשותף שלהם מן הנשים בעזרת נשים (נשות הכותל)

¹⁴ עמוד 163

¹⁵ עמוד 192

¹⁶ [/http://womenforthewall.org/he](http://womenforthewall.org/he)

¹⁷ **תנועת 'קולך'** - פורום נשים דתיות', נוסדה בשנת תשנ"ח (1998) במטרה להוביל שינוי חברתי ותודעתי בנושא שוויון מגדרי בקהילה הדתית בישראל; להפיץ את ערכי השוויון והכבוד ההדדי, לפעול לשוויון הזדמנויות לנשים בתחום הציבורי, לקדם את זכויותיהן בספירה הדתית וההלכתית, לתקן את העדר השוויון במעמדן האישי בנישואין הדתיים ולהיאבק באופן נחרץ בכל צורה של אלימות מגדרית.

¹⁸ חלק מנשות הכותל מגדירות את השקפת עולמן הפוליטית כשמאל ישראלי ורואות בכותל שטח כבוש. יחד עם זה כפמיניסטיות הן אינן רוצות להיות מודרות ממרחב ציבורי ודתי. ולצורך המאבק הזה הן מוכנות לחבור לצנחנים שהיו הראשונים להגיע לכותל במלחמת ששת הימים ושהאינטרס שלהם הוא שחרור ושוויון כמו שהם מבינים אותו כחילונים.

¹⁹ עמוד 160

הוא מאבד את התנאי שלו כשלב מבדל ורוכש את האופי הצפף של רכיב. "נשות הכותל" מובנות מבחינה שיחית כאנטי "החרדים". מכאן יאמרו לקלאו ומוף הזהות נעשית שלילית טהורה. "הנוסחה של אנטגוניזם אם כך מציבה את עצמה בדרך זו בתור הגבול של החברתי. אין בה קוטב המוגדר כחיובי המתייצב מול קוטב שלילי. כל אחד מהם מדגים בלעדית מה הוא לא".²⁰ אך לדבריהם אל לנו ליפול להתבוננות הטרוויזואלית ש"חרדיות" איננה "נשות הכותל". "אלא שבאמצעות השקילות, צורות שיחיות מסוימות מבטלות כל פוזיטיביות של האובייקט ומעניקות קיום ממשי לנגטיביות עצמה". מכאן הן האובייקטיביות של הזהות "החרדית" והן של הזהות "אשת כותל" מעורערות כל הזמן.²¹ "הגמוניה היא פשוט מאד סוג של יחס פוליטי, צורה של פוליטיקה; אבל היא איננה מקום בר קביעה בתוך הטופוגרפיה של החברתי. בתצורה חברתית נתונה, עשוי להתקיים מגוון של נקודות צומת הגמוניות".²² מכאן שהגמוניה אינה מקום מסוים ואינה מושג חברתי הגמוניה הינה יחס התלוי בתחזוקן של קבוצות שונות. לתנועה אין זהות שתישאר אחת ולתמיד. בנסיבות מסוימות בישראל בשנת 2009 נעצרו נשות הכותל (כיון שהתפללו עטופות בטלית), הסובייקטיביות הפוליטית שלהן הייתה נתונה להיקבעות יתר של עמדות שוויון או אנטי שוויון. האירועים הללו היוו עובדה חשובה למאבקן של התנועות הרפורמית והקונסרבטיבית בישראל. היו לזה השלכות על פרקטיקות התנהגות של התנועות בישראל וכן של התנועות הרפורמית והקונסרבטיבית העולמית (בכל פעם שהגיעו נציגי ממשלה לקהילות יהודיות רפורמיות או קונסרבטיביות הם נשאלו על היחס לנשות הכותל) ולכך יהיו השלכות על מדיניות הממשלה (ניסיון למצוא פתרון והאחרון הוא הקמת ועדות מנדלבלית)²³ ובסופו של דבר יהיו לכך השלכות על הזהות הפוליטית של נשות הכותל עצמן (שכן ההסכמה לעבור בתנאים מסוימים להתפלל ברחבת כלל ישראל קרי הכותל הדרומי הוא שינוי מהותי בזהותן של נשות הכותל המזוהות עם המאבק על תפילה ברחבת הנשים שבכותל

²⁰ עמוד 161

²¹ עמוד 161

²² עמוד 170

²³ ועדה שהקימה הממשלה ובראשה עומד אביחי מנדלבלית מזכיר המדינה.

המערבי ועל רקע זה כבר הייתה פרישה של חברת הנהלה ותיקה הטוענת להפקרת הכותל
לחרדים. וכן הזו גם מחלוקת בין "נשות הכותל" לארגון "קולך" (²⁴) ²⁵ .

מאמרם של לקלאו ומוף מסתיים בכך שהשדה הפוליטי הוא מרחב למשחק שכלליו ושחקניו
לעולם אינם מפורשים לחלוטין. באופן אישי למדתי את זה על בשרי בשנה האחרונה בה
כיהנתי בהנהלת "נשות הכותל".

²⁴ <http://www.kolech.com/show.asp?id=64900>

²⁵ עמוד 171-172